

Иван Б. Поповић, Жељко Н. Бјељац*

**РАЗВОЈ ТУРИСТИЧКЕ НАУКЕ У СРБИЈИ ПОСЛЕ ДРУГОГ
СВЕТСКОГ РАТА**
-са посебним освртом на Географски Институт "Јован Цвијић" САНУ

Abstract: In this paper work we wrote about tourism science research as part of geographical science in Serbia, in period after world war second. In Serbia, this science discipline, are also called tourismology is based on tourism geography. The beginning of tourism geography dated from 1905. year (Graz, Austria). On the beginning of 20-s years in 20. century, in Serbia, scientist Jovan Cvijic for research in field of tourism movement give new concept which called Turistica. After second world war, on 60-ies years of 20. century, as scientific discipline, tourist geography are subject-mater in Institute for Geography on Nature science faculty in Belgrade. In 1975. group of tourist geography subject mater became educational branch on Institute for Geography (Faculty for Geography) as Tourismology. On Department for Geography, Tourism and Hotel Industry, Nature science faculty in Novi Sad, from 90-ies years of 20. century, tourism geography was subject mater.

Key words: Serbia, tourism, development,

Увод

Туризам као географска научна дисциплина се први пут званично помиње 1905. у књизи "Туризам, Др Јозефа Штраднера издате 1905. године у Грацу (Аустрија). У тој књизи су први пут дати и образложени појмови туриста, туристички регион, атрактивност и сл. (Апостолов Н, 2007).

На простору бивше Југославије, академик Јован Цвијић, први уводи појам "Туристика" за географска истраживања и појмове из области туризма. У Гласнику Српског географског друштва у 30-тим годинама 20. века, објављују се и радови из области економске географије територија и градова са простора Краљевине Југославије, који су делом обрађивали и туризам као привредну делатност. После другог светског рата, у радовима и истраживањима на територији Србије се туризам наставља проучавати као привредна делатност у оквиру привредно географских и регионално географских радова. Један од таквих радова је монографија "Вршачке планине" академика Бранислава Букурова из 1950. године, у издању Матице Српске у Новом Саду.

* др Иван Б. Поповић, научни сарадник, др Жељко Н. Бјељац, научни сарадник, Географски Институт "Јован Цвијић" САНУ, Београд, Ћуре Јакшића 9, email gijcsanu@eunet.yu, zbjeljac@yahoo.com

Издавају се два концепта у истраживању: економско-комерцијални и туризмолошки (Ромелић Ј, Бјељац Ж, 2007). Први географи који су се почели детаљније бавити и туристичким истраживањима до 70-тих година 20. века били су регионални и физички географи (Б. Букуров, М.Васовић, С.М. Станковић, Ж.Јовичић, М.Костић и др).

Као први радови који су обрађивали туристичке просторе и обрађивани са туристичког становишта се издавају: "Рибарска бања-антропогеографски приказ" и "Нишка бања", Михајла Костића, објављени 1958. године, у Гласнику Српског Географског Друштва, свеска 1, број 38 и Сборнику радова Одсека за Географију Природно Математичког факултета у Београду. У 1963. години, као прва комплексно обрађена туристичка географска монографија, издава се "Туристичка Географија Војводине, академика Бранислава Букурова, у издању Туристичког савеза Новог Сада, рађена за потребе Курса за туристичке водиче.

Од 70-тих година 20. Века до данас туристичка географија у Србији има свој специфичан научни и наставни развој, чији теоријски резултати су, посебно 70-тих година, признати и у свету. Туризмолошки научни концепт је посебно изражен на Географском факултету Универзитета у Београду; Департману за Географију, Туризам и Хотелијерство, Природноматематичког факултета, Универзитета у Новом Саду; Институту за Географију Природноматематичког факултета Универзитета у Нишу и Институту за Географију Природноматематичког факултета Универзитета у Приштини (тренутно са привременим смештајем у Косовској Митровици).

Као научни радници који су у досадашњем периоду дали пун допринос развоју туристичке географије у Србији, својим истраживањима, научним и наставним радом, издавају се: Ж. Јовичић), С. М. Станковић, М. Костић, С. Суботић Ј. Кабиљо, М. Лашков, Ј. Ромелић, Ђ. Чомић, Ј. Косар, С. Штетић, Д. Обрадовић, Д. Томка, Д. Јовичић, Ж. Бјељац, И. Б. Поповић, Г. Јовић, С. Миленковић, академик О.Хаџић, Н.Ђурчић, А.Ивков,...

Географи који проучавају туристичку географију, после другог светског рата су дали и пун научн допринос објављивањем својих радова у Гласнику Српског Географског Друштва. До сада је објављено 110 радова из области туристичке географије.

Економско-комерцијални концепт такође се паралелно са туризмолошким развија у Србији. Од 90-тих година 20. века, овај концепт проучавања туризма, је све израженији, посебно на Економском факултету Универзитета у Београду, Економском факултету Универзитета у Крагујевцу, Вишој туристичкој школи Универзитета у Београду, Вишој хотелијерској школи Универзитета у Београду, Вишој пословној школи Универзитета у Новом Саду. Крајем 90-тих година 20. века и у првим годинама 21. века, оснива се низ приватних факултета где се туризам проучава по економско-комерцијалном концепту, а основни предмет је менаџмент и маркетинг туризма. Од ових се издавају: Факултет за туристички менаџмент и угоститељство универзитета "Сингидунум" (са седиштем у Београду

и филијалама у Суботици, Крагујевцу), "Мегатренд" (Београд), Факултет за услужни бизнис (Сремска Каменица, Нови Сад), Факултет за менаџмент у спорту и туризму (Нови Сад)...

Као научни радници који су у досадашњем периоду дали пун допринос развоју туристичког менаџмента и маркетинга у Србији, својим истраживањима, научним и наставним радом, издвајају се: С.Унковић, О.Бакић, Ј.Попеску, С.Черовић, К.Чачић, ...

Развој туристичке науке на Географском факултету Универзитета у Београду

Током 60-тих година 20. века, формирањем курса за последипломске студије из области Туризма, појављују се и први научни радници са учом научном специјалности из области Туристичке Географије. Први курс је слушало 36 полазника, из Србије, Македоније, Босне и Херцеговине и Црне Горе, међу којима је било правника, економиста, географа, филолога и етнолога (Јовичић Ж и др, 1991). Ж.Јовичић за потребе последипломских студија пише и прву скрипту-уџбеник из туристичке географије "Туристичка кретања". Први магистар је био Миљан Радовић из Црне Горе, а свој магистарски и докторски рад на Географском факултету су одбранили и Науме Мариноски, Бранко Бунташевски, Никола Панев, оснивачи туризмолошког правца у Македонији. Први докторат са темом туризма је одбранила Сида Суботић.

У 1971. години, на Одсеку за Географију, Приордноматематичког факултета Универзитета у Београду, оснива се Институт за Туризам и просторно планирање, који 1976. године, прераста у катедру за Туризам, а 1991. године у Туризмолошки факултет. На Катедри за Туризам је штампан од 1984. године до 1989. године научни часопис "Теорија и пракса туризма", у којем је објављено око 300 научних и стручних радова.

Током 1980. године, Ж.Јовичић, издаје и први уџбеник "Основи туризма". Катедра (Факултет од 199. године, када званично престаје са радом), се одлуком Скупштине Србије у вези са рационализацијом високошколских институција (Службени Гласник СР Србије бр. 28/1987), укида. Доношење ове одлуке су својим лобирањем допринели и научници који се туризмом баве кроз економско-комерцијални концепт, а били су у врху тадашње власти. Реформом високошколског образовања и укључивањем Србије у Болоњску конвенцију о образовању, у првој деценији 21. века, стекли су се услови за поновно оснивање смера за Туризам, што је и остварено школске 2007/08. године.

До сада је на Географском факултету из области туризма докторирало 17 научних радника, организовано 20-так научних скупова и објављен значајан број уџбеника и научних монографија, од којих су за развој туристичке науке значајни: Живадин Јовичић: Основи туризмологије, Туристичка пропаганда, 1982; Александар

Тодоровић: "Социологија слободног времена", 1982. године, Стеван М. Станковић, "Туристичка Географија Југославије," 1983. године.

У Зборнику радова Географског факултета, до сада је објављено 45 радова из области Туристичке Географије.

Департман за Географију, Туризам и Хотелијерство Природноматематичког факултета у Новом Саду

Институт за Географију, на иницијативу академика Бранислава Букурова, основан је 1962. године, у оквиру Филозофског факултета. Већ 1967. године, брани се и први дипломски рад из области туризма, а од 1969. године, у оквиру Природноматематичког факултета. На Одсеку за Географију ПМФ у Београду Драгољуб Бугарски, као први научни радник из Новог Сада, 1972. године, брани магистарску тезу "Ловни туризам у Војводини." Током 1982. године, Мирослава Лашков са темом "Бањски туризам у Војводини", постаје први доктор наука из туристичке географије на Институту за Географију.

Укидањем Туризмoлошког факултета у Београду, упркос снажењу и форсирања економског концепта почетком 90-тих година, захваљујући пословној визији "помирења два концепта" тадашњег Директора Института за географију, Павла Томића, на Институту за Географију се оснива и смер за туризам, који се до краја 90-тих развија захваљујући и великом интересовању за студирање. Програм је обухватао равноправно распоређене предмете туризмoлошке и економско-комерцијалне оријентације. Почетком 21. века, На Институту се уводе и смерови за хотелијерство, гастрономију и ловни туризам, а Институт, који постаје Департман за Географију, Туризам и Хотелијерство.

До сада је на Департману докторирало 19 научних радника, са темама које су обухватале туристичку географију и туристички менаџмент и маркетинг. Осим из Србије, докторанти су били и из Македоније, Црне Горе и Босне и Херцеговине. Од 1996. године, организује се научни скуп са међународним учешћем "Савремене тенденције у туризму", а радови са скупа се од 1997. године објављују у часопису Туризам. Осим у овом, у часопису националног значаја "Geographica Panonica", који излази од 1997. године, штампано је 11 радова из туризма, а у Зборнику радова који излази од 1971. године, 68 радова из туризма. Објављен је и значајан број уџбеника и научних монографија, од којих се издвајају: "Бањски туризам САП Војводине" (М. Лашков, 1982. године), "Туристичка Географија" (Ј. Ромелић, Ј. Ђуричић, 1995), "Туризам и заштита животне средине" (П. Томић, С. Марковић, 1996. године), "Култура кроз простор, време и туризам" (Д. Томка, 1998), "Културни туризам" (О. Хаџић, 2006) и др.

Географски Институт "Јован Цвијић" САНУ, Београд

У првим годинама рада Географско Института "Јован Цвијић" САНУ, истраживања из области туристичке географије су нашла своје место у привредно

географским проучавањима простора. Значајнија истраживања почињу средио 60-тих година 20. века, а први рад, из туристичке географије објављен у Зборнику радова Института, је из 1965. године: Михајло Костић – "Звоначка бања, прилог туристичко географском проучавању). До сада је у Зборницима радова објављено 30 радова из области туристичке географије. У едицији "Посебна Издања", која обухвата 70 научних монографија, објављено је и пет у којима су обрађивана и туристичко географска истраживања:

Михајло Костић:

"Звоначка бања" (Зборник радова Географског Института "Јован Цвијић" САНУ, књ.20, 1965. године)

"Сирчанска бања" (Зборник радова Географског Института "Јован Цвијић" САНУ, књ.24, 1972. године)

"Витановачка бања" (Зборник радова Географског Института "Јован Цвијић" САНУ, књ.24, 1972. године)

"Термална налазишта и важнија бањска насеља Источне Србије" (Зборник радова Географског Института "Јован Цвијић" САНУ, књ.25, 1974. године)

"Кораћичка бања" (Зборник радова Географског Института "Јован Цвијић" САНУ, књ.29, 1977. године) са Д.Милановићем

"Врдничка бања" (Зборник радова Географског Института "Јован Цвијић" САНУ, књ.32, 1980. године), са М.Мађејком

"Бања Ковиљача" (Зборник радова Географског Института "Јован Цвијић" САНУ, књ.33, 1981. године)

"Горњотрепчанска бања" (Зборник радова Географског Института "Јован Цвијић" САНУ, књ.35, 1983. године), са И.Б.Поповићем

"Неки аспекти савременог преображаја бањских локалитета и термалитета у Шумадији" (Зборник радова Географског Института "Јован Цвијић" САНУ, књ.36, 1984. године)

Радован Ршумовић.

"Књажевачка туристичка регија (Зборник радова Географског Института "Јован Цвијић" САНУ, књ.24, 1972. године)

"Туристичка регија Источне Србије" (Зборник радова Географског Института "Јован Цвијић" САНУ, књ.25, 1974. године)

Срећко Николић:

"Битне карактеристике развоја туризма и његово место у привреди општине Штрпце" (посебна издања књ.37/3, 1991. године);

Живадин Јовичић:

"Концепт и правци развоја туризма на Брезовици" (посебна издања књ.37/3, 1992. године)

"Туристичке функције општине Смедерево" (посебна издања књ.39, 1991. године)

"Копаоник" (Зборник радова Географског Института "Јован Цвијић" САНУ, књ.43/44, 1993/94. године)

"Туризам-један од приоритетних праваца у развоју општине Мионица" (посебна издања, књига 42, 1995. године);

Иван Б.Поповић :

"Неке просторне карактеристике викенд насеобине "Рударево" код Великог Градишта" (Зборник радова Географског Института "Јован Цвијић" САНУ, св.40, 1988. године)

"Основне одлике викенд изградње на територији општине Велико Градиште" (Зборник радова Географског Института "Јован Цвијић" САНУ, св.41, 1989. године)
"Главна обележја и неке специфичности викенд насеља и насеобина на територији општине Голубац (Зборник радова Географског Института "Јован Цвијић" САНУ, св.43, 1991. године)

"Реони за викенд одмор и рекреацију у Смедеревској Паланци (посебна издања, књига 39, 1992. године)

"Досадашња друштвено географска проучавања насеобина за одмор и рекреацију у Србији" (Зборник радова Географског Института "Јован Цвијић" САНУ, св.46, 1996. године)

"Фундаменталне назнаке насеобинске генезе простора Суворског Рајца у 20. веку" (Зборник радова Географског Института "Јован Цвијић" САНУ, св.56, 2006. године)

Бранка Тошић.

"Заштита непокретних културних добара и њихове околине" (Зборник радова Географског Института "Јован Цвијић" САНУ, књ.44/45, 1993/94. године)

Жељко Бјељац:

"Туристичка регионализација Географског простора Републике Србије" (посебна издања књига 53, 1997. године);

"Туристичка регионализација Војводине" (Зборник радова Географског Института "Јован Цвијић" САНУ, књ.49, 1999. године)

"Туристичко-пропагандне манифестације као сегмент туристичке понуде Војводине" (Зборник радова Географског Института "Јован Цвијић" САНУ, књ.52, 2003. године), са Н. Ђурчић

"Материјална база туризма у простору Дунавско-Моравског коридора" (посебна издања, књ. 64, 2004. године); са И.Б. Поповићем

"Туристичке манифестације на правцу Дунавско-Моравског Коридора" (посебна издања, књ. 65, 2004. године); са Д. Штрбцем и Е. Лендак

"Теоријско методолошке основе манифестационог туризма (посебна издања, књ. 67, 2004. године).

У Институту вршена су истраживања из области руралног туризма у оквиру пројеката: "Програм развоја сеоског туризма на простору од Зрењанина до Титела" и "Програм интегралног развоја Суворског краја". Такође и у оквиру осталих пројеката вршена су истраживања у области туристичке географије, чији су резултати објављивани на бројним научним скуповима у земљи и иностранству и другим географским часописима од националног и међународног значаја. Као део обележавања Међународних година екотуризма и високих планина, Институт је у сарадњи са Географским Институтотом Бугарске Академије Наука и Факултетом за Туризам и Угоститељство из Охрида (Македонија), фебруара 2002. године, организовао међународни научни скуп "Потенцијали развоја екотуризма на балканском полуострву".

Области истраживања из туристичке географије су се односиле на бањски туризам (Михајло Костић), туристичка и насеља за одмор и рекреацију (Иван Б.Поповић), туристичку регионализацију (Радован Ршумовић), врсте туристичких територија и теорија туризма (Живадин Јовичић), манифестациони туризам, туристичка регионализација (Жељко Бјељец), Рурални туризам (Марина Годоровић), климатске промене и туризам (Милан Радовановић).

Виша туристичка школа

Године 1967. у Београду је основана виша струковна школа за образовање кадрова у туристичкој привреди. Од 2007. године, укључивањем у Болоњски образовни процес, ова институција постаје висока струковна институција, са образовање кадрова економиста у туризму. До краја 90-тих година 20.века, преовлађивао је економски концепт, а у првим годинама 21. века, јача утицај туризмолошког концепта, тако да по новом програму туристичка географија заузима значајно место. Виша туристичка школа је организовала низ научно стручних скупова из области туризма, а током 70-тих и 80.тих година на објављиван је часопис "Туризмологија", а радови који су објављивани су дали значајан допринос развоју туристичке науке у Србији. Штампано је и низ уџбеника и научних монографија, од којих се издвајају: "Туристичка потреба и туристичка потражња" (Снежана Штетић, 1995. године), "Водичка служба у туризму"(Снежана Штетић, 2004. године) "Србија-друмовима, пругама, рекама" (група аутора, 2007. године). На Вишој туристичкој школи је и седиште струковне организације, Удружење туризмолога Србије.

Виша хотелијерска школа

Виша хотелијерска школа настала је 1974. године као Виша угоститељска школа, а од 1993. године, носи овај назив. Од 2007. године, усклађивањем програма према Болоњској образовној концепцији, ова институција прераста у високу струковну школу за образовање кадрова у хотелијерству угоститељству-менаџер хотелијерства. И у овој институцији преовлађује економско-комерцијални концепт, мада туристичка географија има значајан утицај у образовању кадрова. У оквиру школе постоји и Истраживачко развојни центар, од 2003. године, са пројектима из области хотелијерства и туризма. Од 2003. године, школа издаје научни часопис за теорију и праксу хотелијерства "Hotellink". Такође, од 2003. године, школа, у сарадњи са Високом школом за регионалну економију, менаџмент и туризам (Киелце, Пољска), Департманом за туризам и хотелски менаџмент, Факултета са менаџмент, Универзитета у Прешову (Словачка) и Институтом за међународни туризам и менаџмент, Универзитета менаџмента и услуга у Санкт Петербургу (Русија), организује међународни, бијенални конгрес "Hotelplan". Виша хотелијерска школа је објавила и низ уџбеника и научних монографија, од којих се издвајају:"Психологија туризма" (Ђорђе Чомић, 1995. године); "Глобална fuga" (Ђ. Чомић, С.Штетић, Љ.Косар., 2001. године),

"Социологија туризма" (Ђ. Чомић, 2002. године); "Хотелијерство-теорија и пракса" (Љиљана Косар, 2002. године).

Закључак

Туристичка наука у Србији, у задњој деценији посебно, активно прати савремене тенденције у свету, иако још њени резултати нису адекватно валоризовани у водећим светским часописима, али су на бројним међународним скуповима доста примећени. "Сукоб" два концепта, који је био изражен у периоду од 70-тих до 90-тих година 20. века, се превазилази, кроз интердисциплинарно, заједничко проучавање, које равноправно покривају и економско-комерцијални и туристичко географски приступ. Недостатак развоју туристичке науке у Србији је и непостојање адекватног научно-стручног часописа, који не би објављивао само радове са скупова, попут часописа Туризам и Хотеллинк.

Литература

Апостолов Н. (2007). Један век туристичке географије, 1905-2005. године. *Зборник радова са првог конгреса српских географа*, (књига 2), Београд: Српско Географско Друштво

Јовичић Ж, Косар Љ, Пјевач Н, Фаркаш З. (1991). *30 година истраживачког рада и образовања кадрова за туризам*. Београд: Туризмолошки факултет

Ромелић Ј, Бјељац Ж (2007). Положај и улога географије у савременом туристичком образовању у Србији, *Зборник радова са првог конгреса српских географа*, (књига 2), Београд: Српско Географско Друштво

Зборници радова географског факултета, Београд

Зборници радова Географског Института "Јован Цвијић" САНУ, Београд

Зборници радова Департамента за Географију, туризам и Хотелијерство, Нови Сад

www.ig.ns.ac.yu

www.vhs.edu.yu

www.visaturisticcka.edu.yu